

EBBE MUNCK TAKKETALE

Det er naturligvis en stor glæde og ære for mig at modtage Ebbe Munck Prisen. Den udspringer af Anden Verdenskrig og modstandskampen, det mod og de valg som min generation aldrig har været udsat for, men altid har hørt om. Og som rimeligt nok i skole og medier stadig danner selve udgangspunktet for det etiske livssyn, som Ebbe Munck talte om. Det bliver min generations opgave at holde liv i det udgangspunkt, selv om vi ingen direkte erfaring har med krigen selv. Det skal jeg vende tilbage til.

Da jeg for snart tre år siden slog mig ned med min familie i Cairo, var det en stor omvæltning for os alle sammen. For mit vedkommende var det ganske vist en tilbagevenden til min studietid – jeg så fra min balkon Deres Majestæt gå på besøg i Niels Nedergaards atelier i Bait as-Suheimi i april 1986. Men efter år på universitetet som observatør og kommentator var det nyt for mig at prøve selv at være aktør i den Arabiske Verdens politiske debat om demokratisering. Jeg skulle opbygge et dialog-institut; sigtet med dialogen var fra dansk side at inspirere og understøtte reformtænkning i den Arabiske Verden.

Jeg blev opmærksom på krisen om tegningerne en af de første dage i oktober, da Jørgen Ejlbøl, som er formand for Jyllandsposten/Politiken men også sidder i min bestyrelse, ringede og sagde med en gammel avismands begejstring: ”Jakob, der er sket noget. Jeg tror det bliver stort!” Senere den samme dag ringede ambassadøren, Bjarne Sørensen, og sagde med diplomatens noget mere bekymrede stemme: ”Jakob, der er sket noget derhjemme. Det kan godt blive stort!” Det var sådan set også min formening, og den byggede jeg mest på Rushdie-sagen, som jeg havde udgivet en bog om i 1999. Netop det, at tegningerne var af profeten Muhammad selv, gjorde, at de havde potentiale til at ophidse masser af mennesker og mobilisere dem politisk, måske for første gang. Flere af sagens parter var repræsenteret i Instituttets bestyrelse. På et møde i november blev det besluttet, at Instituttet skulle søge at fastholde en dialog om tegningerne. Vi nåede at have et par større debatter i København og Cairo før det hele brød løs.

”Mit folk, gå ind i dit kammer og luk døren bag dig; skjul dig et kort øjeblik, til vreden driver over” siger Profeten Esajas (kap. 26, vers 20). Det var man som dansker i Egypten bestemt fristet til i januar og februar sidste år, men det nyttede ikke så meget. Sille, min kone, udgav sig en tid for at være hollænder, men efter at have mødt en egypter der kunne mere hollandsk end hende, skiftede hun til finne.

”Hvis du ikke kommer din profet til undsætning nu, hvornår så?” står der på en forreven plakat jeg ser hver morgen. I de måneder var Cairo plastret til med plakater og stickers, der fordømte Danmark og opfordrede folk til at boykotte danske varer. Nogle butikker skrev ligefrem, at de ikke ville betjene danskere. Det var sommetider en beklemmende, men ligeså ofte en bizar oplevelse at læse avisernes oplysninger om landet mod nord. Jeg erindrer en ”boykot Danmark” bod på universitetet, der med fornemme grafer oplyste de studerende, at Danmark tabte 100 mia dollars om dagen på muslimernes boykot.

I de måneder arbejdede mine medarbejdere Hanna Ziadeh og Wafa Osama og jeg med at følge med i aviser og TV, foruden at vi havde møder med debattører og aktører, særligt på den islamiske fløj, for at finde ud af deres positioner i sagen og hvordan vi kunne komme videre. Vi kørte et fint samarbejde med Bjarne Sørensen og Chr. Grønbech på ambassaden, og med Marie-Louise Wegter i Udenrigsministeriet, ligesom jeg i perioder også var i tæt kontakt med Jyllandsposten gennem Ejboel. Til overflod havde vi et kursus med tyve danske journalister i Cairo og Beirut i de første spændte dage af februar. Hanna og jeg havde netop sendt dem til lufthavnen med militæreskorte, da vi så det danske konsulat blive brændt af.

Jeg deltog i en række debatter, i medierne eller ved offentlige møder, hvor jeg med mit ikke alt for formfuldendte – og slet ikke retoriske – arabisk, nemt blev prügelnabe for et til tider stærkt ophidset publikum. Det var aldrig decideret truende, men der var mange små ubehageligheder, såsom pamfletter hvor man ”oplyste om Danmark”, eller baggrunde der blev båret ind, så jeg på TV sad foran bannere der erklærede, at ”vi vil ofre os for dig, profet”. Hen i marts, efter ambassadeafbrændingerne, oplevede jeg dog også at være i studiet, hvor det hele gjaldt om at vække sympati for mig, Danmark og danskerne, så man så småt kunne få folk til at falde ned. Også den egyptiske stat havde fået sig en forskrækkelse.

Debatterne var vigtige, fordi der stod noget på spil på begge sider, og det er det jeg vil tale lidt om. Først må jeg forklare, at argumenterne var sekulære. Det islamiske billedforbud, som spillede så stor en rolle i de danske medier, var ikke noget man gik op i. Man følte solidaritet med muslimerne i Danmark, som måtte udstå så meget. Og man kappedes om at forklare mig, hvor meget Muhammad betyder for en muslim. Det havde jeg sådan set en vis idé om i forvejen. Men ret beset var heller ikke dét et religiøst argument; ideen var, at muslimer var en samfundsgruppe, hvis følelser og identitet blev nedgjort. Når man til stadighed påstod, at danskere ikke ville gøre det samme over for jøder, var det netop et krav, ikke om særstilling, men om en ligestilling, som man var overbevist om, at muslimer ikke får.

Jeg tror, at seriøs interkulturel dialog nødvendigvis må være sekulær, og at det er dens store berettigelse: Det er ganske vanskeligt at føre en offentlig dialog ud fra en præmis om, at man i udgangspunktet og af princip har ret til en langt bedre behandling end sin modpart. Den går simpelthen ikke. I praksis bliver mange debatter derfor en kappestrid om, hvem der er blevet mest uretfærdigt behandlet – men altså ud fra en grundlæggende antagelse om en fælles norm. Når man fra Mellemøsten hører anklager om, at Vesten anvender *double standards*, kan det være rigtigt eller forkert. Men man kan glæde sig over, at det er baseret på en præmis om, at der burde være en *single standard*, altså at der gives en fælles norm. Dette er vigtigt. Det er dét, som virkelige islamistiske ekstremister afviser: for dem er det en evig kamp mellem Guds parti og dets fjender, og der er intet bagvedliggende ideal om en fælles norm og lige behandling.

Men lige behandling afhænger også af øjnene der ser. Igen og igen blev det fremhævet, at ”min frihed stopper, hvor din frihed begynder” – et tiltalende, men noget abstrakt argument, som om mennesker er ærter i en dåse, som Sartre siger, i en form for idealtilstand af korrekt adskillelse fra hinanden. Men hvad der er religion for den ene, kan vel være fornærmelse for den anden. Ofte nok måtte jeg bide mig i tungen for ikke at komme med et sarkastisk svar og påpege, hvad man som europæer eller som kristen af og til må finde sig i at læse eller høre, f.eks. fra de kasettebånd med chauvinistiske prædikener, man kan blive udsat for i butikker

eller sågar offentlige busser. Men jeg tror mit arabiske publikum ville have haft det for nemt, hvis jeg havde ægget dem; jo mere saglig og værdig jeg fremstod, des mindre entydig stod deres sag.

Meget af debatten havde en undertone af dette med mod og at turde stå fast – både i den Arabiske Verden og i Danmark. De imamer som rejste til Cairo gjorde meget ud af, at stod man ikke fast, ville der komme flere krænkelser. Nu måtte muslimerne sætte foden ned. Det var pudsigt nok netop det, Jyllandsposten mente at gøre ved at kommissionere tegningerne. Og det var statsministerens positur. At vise eftergivenhed over for den slags mennesker ville kun blive udlagt som svaghed, hed det på begge sider. I Danmark vil man her som en stående retorisk figur bruge Chamberlains fatale møde med Hitler i München 1938.

Vil man imidlertid flytte noget i en dialog, gælder det om at stå fast – men også at medgive. Eller medgive, og stå fast. Der er ting, som man anser for rigtige og ikke kan give køb på. Men omvendt skal man bifalde enhver del af det, den anden siger, som har noget for sig. Og man skal også om muligt medgive svagheder i sin egen historie eller position.

Den berømte muslimske filosof al-Ghazzali – som for den vestlige studerende havde den venlighed at dø i år 1111 efter Kristus – har udtryk dette ideal om dialog særligt godt, synes jeg:

Den der vil debattere, bør søge sandheden i den samme ånd som den, der leder efter en ting han har mistet: han er ligeglad med, om tingen bliver fundet af ham selv eller af en hjælper. Han anser sin samtalepartner for en ven, og ikke en modstander. Og han takker sin partner, hver gang denne påpeger en fejl og viser ham sandheden.

En af de sidste store debatter om tegningerne jeg deltog i, var i januar i år i byen Hebron på den palæstinensiske Vestbred. Det er en radikal by, og mit unge publikum var vredt. Der kommer få vesterlændinge til Hebron, og en ægte orientalist fra tegningernes land, det var nærmest en rød klud for nogle af dem. Men efterhånden som de rasede, og jeg medgav noget, afviste andet, rettede misforståelser osv., faldt de påfaldende ned. Det lod til, at de simpelthen var taknemmelige. Dels for at nogen overhovedet hørte på dem, dels for at han svarede efter moden overvejelse og tog deres indlæg alvorligt. Det er de ikke vant til fra deres politiske debatter. Og de er i hvert fald helt uvante med det fra skolen, hvor en autoritær lærer kender alle svarene, og de kun kan udmærke sig, hvis de reproducerer hvad han siger. I en sådan situation er selve det at føre en åben dialog i stedet for en polemik, i sig selv reformatorisk: for unge, der kun kender til prædikener og polemik, anviser den en ny attitude til verden.

To dage efter var jeg tilbage i Cairo som tilhører ved en dialog, der virkelig flyttede noget, synes jeg. Amerikaneren Robert Satloff har skrevet en bog, "Among the Righteous", om de vidt fremskredne forberedelser til Holocaust i italiensk Libyen og Fransk Nordafrika, der blev forpurret af de allieredes fremrykning. Satloff har særligt været interesseret i de arabiske befolkningers reaktion på interneringerne af deres jødiske medborgere. Han fandt, at hovedparten af befolkningen var indifferent. En ikke uvæsentlig del tog faktisk del i arbejdet, f.eks. som vogtere. Men en anden ikke uvæsentlig gruppe valgte at hjælpe naboer, venner, kolleger og andre, selv om de løb en

personlig risiko derved. Måske ikke så overraskende – i alt fald ikke så forskelligt fra Europas erfaringer. Men denne viden er ny i en arabisk sammenhæng.

Satloff præsenterede sin bog i et gennemgående fjendtligt publikum. Fjendtligt, fordi han er direktør for den stærke pro-israelske tænketank Washington Institute of Near Eastern Policies og igennem tiden har sagt mange ubehageligheder om araberne og særligt palæstinenserne. Men for enkeltes vedkommende tydeligvis også, fordi de fandt at al tale om Holocaust på den ene eller anden snedige måde er vendt imod araberne, idet de ser staten Israel og den støtte den nyder som et resultat af Holocaust. Satloff medgav og stod fast. Han var selv tydeligt berørt af det historiske i dialogen, hvor han måske for første gang i sin lange karriere talte om noget for ham personligt helt centralt, Holocaust, med og til den slags arabere han altid havde angrebet - og mærkede, at mange af dem havde det på samme måde med ham, og at nogle af dem alligevel også kunne medgive og flytte sig. En ældre kvinde støttede ham med det retoriske spørgsmål: ”Hvornår har vi i øvrigt hørt om arabisk heroiske handlinger, som ikke var nationalistiske, men medmenneskelige, rettet imod folk, som ikke var af vores egen slags?”

Det er en lære fra Anden Verdenskrig, vi i hvert fald skal holde ved lige. Netop fordi krigen er vores moralske udgangspunkt, vil man ofte se, at der trækkes paralleller til den – ikke mindst i vores forståelse af Mellemøsten. Men det er ofte tvivlsomme paralleller. Palæstinenserens lidelser er ikke et nyt Holocaust. Afviste flygtninge er ikke nødvendigvis at sammenligne med jøder på flugt fra nazismen. Og islamister er ikke nødvendigvis fascister. Fænomener skal ses i deres historiske kontekst – dengang og nu. München er utvivlsomt det bedste eksempel vi har på, at man ikke skal tro, man kan pacificere en megaloman diktator med eftergiveness. Det må være elever og børn lære om. Men så må de bare også lære, at München er blevet påkaldt igen og igen, på forkert grundlag: Eden ville ikke forhandle med Nasser i 56, fordi han så ham som Hitler; de franske kolonister anså selv de Gaulle for en Chamberlain, da han åbnede forhandlinger med FLN. Men i dag vil vi sige, at selv om der ikke er meget godt at sige om Nasser eller FLN, så var det faktisk Suez der gjorde Nasser stor, og kolonisterne var ofte selv fascistoide. Når folk vil mobilisere vores støtte med paralleller til Anden Verdenskrig, skal vi reagere med omtanke, ikke med automatik.

Langt sikrere er derimod den lære om menneskers medmenneskelige mod, som krigen også har givet os. Det som den ældre dame udtrykte så præcist med sit spørgsmål, og som Satloff vil med sin bog. Holocaust har lært os, at bestialitet og barbari kan trives i det moderne og civiliserede. Og for os europæere er det en påmindelse imod civilisatorisk overlegenhed og selvfejring. Arabere kan omvendt lære af Satloffs bog, at de formentligt hverken ville have været værre eller bedre end europæerne. Men mere end det; bogens fortælling har potentialet til at flytte fokus, væk fra nationalistisk heroisme, og hen imod et etisk livssyn, hvor vægten er lagt på individets moralske valg og ansvar, og på hans og hendes muligheder for at influere og forme den verden, de vil leve i. Det ville i sandhed være en revolution i arabisk pædagogisk tænkning. Dialoger, hvor man værner sig til at overveje, opregne argumenter for og imod, og så prioritere imellem dem, er – tror jeg – en af de bedste måder at gøre folk opmærksom på dette personlige ansvar og hvad det indebærer. Samt at de kan praktisere en sådan stillingtagen sammen med andre - især hvis de beder dem om at hjælpe sig med at lede efter en ting, de har mistet.